

Oponentský posudok

David Bouma: „Není tady. Byl vzkříšen. Ježíšovo zmrtvýchvstání v biblickém, fundamentálněteologickém a systematickém pohledu u Hansjürgena Verweyena, Hansa Kesslerera, Josepha Ratzingera a Klause Bergera“

Habilitačná práca D. Boumu s názvom: „Není tady. Byl vzkříšen. Ježíšovo zmrtvýchvstání v biblickém, fundamentálněteologickém a systematickém pohledu u H. Verweyena, H. Kesslerera, J. Ratzingera a K. Bergera“ je pre svoje zacielenie na jadro kresťanskej zvesti a kerygmatického ohlasovania (por. František, *Evangelii gaudium*, 164) trvalo aktuálna. Črtu aktuálnosti práce zvýrazňuje uchopenie vybratej témy cez optiku súčasnej teologickej diskusie týkajúcej sa zmrtvýchvstania, reprezentovanej štyrmi významnými osobnosťami teológie nemeckej jazykovej oblasti.

Po metodologickej stránke má práca jasne formulované ciele aj uzávery. Autor práce pod zorným uhlom zásadných fundamentálno-teologických otázok o Kristovom zmrtvýchvstání (s. 9) predstavuje štvoricu teológov zo širšieho teologického (fundamentálna teológia, systematická teológia, biblická teológia) i názorového spektra – H. Verweyena, H. Kesslerera, J. Ratzingera, K. Bergera –, vedecky sa zaoberajúcich touto ústrednou fundamentálno-teologickou problematikou. Pre naše teologické prostredie je značným pozitívom a prínosom, že autor si tému práce zadefinoval širšie (Ježíšovo zmrtvýchvstanie), čo umožňuje predstaviť myšlienkový svet jednotlivých reprezentantov komplexnejšie, hoci ani zúženie témy napr. na tému vzkriesenia v smrti, by nemuselo nutne znamenať ochudobnenie práce.

Autor habilitácie si súbežne so snahou predstaviť a kriticko-dialogicky zhodnotiť prínos jednotlivých teológov, kladie za cieľ sledovať a popísať vzťah medzi teologickou metodológiou prezentovaného autora a riešením otázky Kristovho zmrtvýchvstania. Keďže tézy jednotlivých teológov týkajúce sa interpretácie zmrtvýchvstania sa odvíjajú od širších predpokladov filozofického aj teologicko-metodologickeho rázu (ktoré autor v texte predstavuje), je možné daný cieľ považovať rovnako za splnený, hoci skôr len implicitným spôsobom.

Po metodologickej stránke sa práca v každej kapitole koncentruje na podstatné, striktné sa pridŕžajúc témy bez odbočení, čoho dôkazom je 138 strán čistého textu, čo je pri tak rozsiahlej problematike a pri počte štyroch referenčných teológov obdivuhodný výkon.

Po jazykovo-štylistickej stránke habilitácia nesie známky výkladovo-naratívneho majstrovstva, ku ktorému prispieva aj v úvode prítomný biografický aspekt, ktorý v zmysle úzkeho vzťahu medzi biografiou a teológiou je možné hodnotiť ako zreteľné pozitívum. Pre teologický výklad (predchádzaný dôslednou analýzou diel vybratých autorov a ich dôverným uchopením následne vložený do novej syntézy) opierajúci sa väčšinou o nepriame citácie prameňov (priame citácie autor používa skromnejšie), je charakteristická snaha o čo najväčšiu zrozumiteľnosť. Je možné právom tvrdiť, že cez písanie technikou zjednodušovania a ozrejmovania komplikovaných ideových konštrukcií jednotlivých teológov presvitá autorova mnohoročná pedagogická skúsenosť a citlivosť pre poslucháča.

Členenie kapitol je logické, správne štruktúrované, umožňujúce naplniť ciele naznačené v názve habilitácie i v anotácii. Úvod ponúka dostatočné množstvo motivácií – podporených vlastnou životnou skúsenosťou autora –, ktoré nabádajú pokračovať v lektúre hlavnej časti, v rámci ktorej je každá kapitola venovaná jednému zo známej štvorice teológov. Ako už bolo naznačené, každá kapitola hlavnej časti ponúka kondenzovaný výklad (ktorý je zároveň autorským komentárom) celku jednotlivej myšlienkovvej teologickej stavby týkajúcej sa problematiky zmŕtvychvstania, ktorý zahŕňa: predstavenie filozoficko-teologického substrátu ich teologických názorov, explikovanie základných téz ako i autorské zhodnotenie, ktorému sa v primeranej šírke venuje záverečná piata kapitola. Táto viackrát sa opakujúca „operácia“ potvrdzuje odvalu (i profesionálnu zdatnosť) autora vstúpiť do ideovej spleti autorov, rozmotáť kľbko ich hlavných argumentačných nití a v novej – pre čitateľa zrozumiteľnejšej podobe – ich nanovo predostrieť spolu s kľúčom pre zhodnotenie ich silných alebo slabých miest. Všetky kapitoly centrálnej časti práce dosvedčujú vysokú mieru autorovho zorientovania sa v problematike zmŕtvychvstania, ako i v celku myšlienkového univerza komentovaných autorov.

Citačná metodika je dodržaná konzekventne, výber prameňov zodpovedá zvolenej téme, ako aj najvyšším požiadavkám na aktuálnosť a vedeckosť habilitačných prác. Otázna je voľba citačnej metodiky, keďže bibliografický odkaz pod čiarou, pozostávajúci z mena autora diela, roku vydania a strany nie je pre čitateľa informačne dostačujúci (názov citovaného diela, prípadne článku z periodika zásadne uľahčuje lektúru, prípadne ďalšiu prácu s textom). Text by spokojne zniesol aj väčší počet priamych citácií.

Obsah habilitácie je určený štvoricou autorov, ktorých spája spoločná téma zmŕtvychvstania traktovaná zakaždým pod zorným uhlom originálneho teologického vkladu jednotlivého autora k danej problematike. Prvým analyzovaným autorom je H. Verweyen. Predstavenie nemeckého fundamentálneho teológa cez tri veľkonočné tézy je výnimočné nielen preto, že ide v našom prostredí o pomerne neznámeho teológa, ale najmä preto, že habilitant Verweyena – teológa s náročným teologickým myslením a jazykom – predstavuje zreteľne, uchopiteľne a komplexne na relatívne malej ploche (33 strán), s príslušnou diskusiou a s autorským zhodnotením. Z dôrazu Verweyena na tajomstvo vzkriesenia obsiahnutého už v jeho živote a utrpení – čo sa dá v istom zmysle vnímať ako istú formu príklonu k patristickej kristológii vidiacej ukrižovanie ako kompendium Ježišovho života a motív nasledovania – vyplývajú aj niektoré nepochybné diskutabilné a kontroverzné uzávery: nádej vo zmŕtvychvstanie ako prejav egoizmu človeka, nádej v posmrtný život ako prejav nesprávnej logiky zásluhy a odmeny, rozdelenie tajomstva vtelenia a vzkriesenia, primát zmyslovej skúsenosti pre akt veľkonočnej viery. Z textu práce vyvstávajú tiež nasledovné otázky:

Keďže podľa Verweyena je prevládajúca teologická tradícia kontaminovaná latentným doketizmom (s. 18), z čoho vyplýva autorove zdôrazňovanie Ježišovho života ako média zjavujúceho skutočnosť vzkriesenia (v zmysle patristickej metódy kontemplácie tajomstiev v ich vnútornej spojitosti – napr. tajomstva narodenia a ukrižovania), nie je dané tvrdenie o doketizme možné chápať ako signál pre znovu-premyslenie úlohy mariológie vo fundamentálnej teológii na spôsob praxe cirkevných otcov, pre ktorých bola Mária z Nazareta *garanciou ortodoxnej viery* v inkarnáciu Božieho Slova – pravého človeka a pravého Boha?

Nenadobúdajú – vnímajúc spolu s Verweyenom istú mieru doketizmu v súčasnej teológii – na vážnosti tvrdenia Medzinárodnej mariánskej akadémie o mariológii ako „ústrednej časti teológie“ pre jej úzku spätosť s tajomstvom vtelenia Slova, ako „disciplíny stretnutia a syntézy“? (por. Matka Páně, Památka-přítomnost-naděje 2003, 13; 20) Čím je možné vysvetliť – ako poznamenáva autor habilitácie – Verweynove prehliadanie novozákonej ženy – Matky Krista v tajomstve vzkriesenia? (s. 27)

Verweyenom načrtnutý rozdiel (priekopa/predel) medzi svedkami prvej a druhej ruky (ktorý habilitant vysvetľuje za pomoci argumentov H. Kesslera) vedie k otázke: Nie je Verweyenov nezmieriteľný protiklad medzi dvoma formami svedectva (prvej a druhej ruky) podmienený jeho neúplným a v istom zmysle zjednodušeným chápaním skúsenosti svedkov prvej ruky? Skúsenosť kresťanov „prvej ruky“ totiž musí zrejme mať rovnako charakter viery (čiže nie nespochybniteľnej rozumovej evidencie), tak ako tomu bolo u kresťanov druhej ruky. Zjavenia Vzkrieseného – podľa novozákonných svedectiev ako tvrdia ďalší prezentovaní autori – nemali v sebe imanentnú zmyslovú evidentnosť. Skôr boli zahalené, takže bol žiadúci zásah zjavujúceho sa Krista, aby došlo k „otvoreniu očí“ u prvej svedeckej generácie (napr. Emauzskí učeníci, Mária Magdaléna a záhradník...). Ak bol teda potrebný zvláštny Boží zásah pre komplexnejšie porozumenie zmŕtvychvstania a pre jeho prijatie (napr. toho, ako sa na umučeného a vzkrieseného Krista vzťahujú texty Písma Starého zákona) pre prvú svedeckú generáciu, tak je správne túto prvú generáciu pre jej zásadnú podobnosť s generáciou druhej ruky klásť do nezmieriteľného kontrastu? Obe generácie majú skúsenosť zmŕtvychvstania sprostredkovanú víziou založenou na viditeľnom prvku a vnútornej milosti.

Keďže autor habilitácie hovorí o istej vnútornej korekcii osobných teologických postojov a viery v Kristovo zmŕtvychvstanie (s. 6), čo by odporúčal korigovať v teológii (prípadne v rovine prakticky žitej viery veriacich postmodernej spoločnosti) pod vplyvom konceptu vzkriesenia H. Verweyena?

Vzhľadom na skutočnosť, že autor, ktorému je venovaná prvá kapitola (H. Verweyen) spája spásu človeka s momentmi Ježišovho zápasu a smrti (ktorá človeku prepožičiava rozhodujúcu silu proti strachu a proti bezmocnosti prekonávať sebeckú logiku vlastnenia; s. 29-30), oslabujúc tak význam Ježišovho vzkriesenia, habilitant logicky správne v druhej kapitole predstavuje H. Kesslera, pre ktorého je téma vzkriesenia naopak kľúčová: „Je gnozeologicky správne predsunutie skúsenosti so Zmŕtvychvstalým pred veľkopiatočné udalosti.“ (s. 44-45) Druhá kapitola je prehľadnou expozíciou Kesslerovej teológie vzkriesenia Krista a zároveň vzkriesenia človeka, ktoré sa odohráva v okamihu smrti (čím v istom zmysle robí ústretový krok voči impostácii predchádzajúceho autora), keďže Kristovo zmŕtvychvstanie ako „vstup do úplne novej dimenzie existencie, do skrytého bytia Boha ako začiatok nového nezničiteľného života“ (s. 49) predstavuje prazáklad vzkriesenia človeka v smrti (bez medzistavu), čo znamená, že „osoba v smrti neprepadá do ničoty, ale do Boha,... neprepadá do nebytia ale je držaná Bohom a obdarovaná novým a nezničiteľným životom...“, že osoba je prijatá „do rozmeru večnosti, pričom materiálne telo sa rozpadá a podstatné z materiálneho rozmeru bytia je prijaté do večnosti na spôsob zodpovedajúceho nehmotného

a napomínajúceho bytia“ (s. 66). Keďže habilitant v druhej kapitole ostáva na rovine expozitívnej, len naznačujúc stratu lojálnosti voči Kesslerovým tézám (s. 50), sú namieste otázky:

Je Kristov prázdny hrob len kulisou veľkonočného rozprávania (s. 57), alebo je za istých okolností možné aj hrobu pripísať hodnotu reálno-symbolického znamenia veľkonočného zjavenia (s. 62)?

Ak Kessler pod vzkriesením rozumie „prijatie osoby do rozmeru večnosti“, z čoho istým spôsobom vypadáva telesnosť vo svojej materiálnosti (zachovajúc si z materiálneho rozmeru len dimenziu vzťahovosti a viery), neobsahuje podobná vízia isté reduktívne poňatie Kristovho človečenstva (nie nepodobné napr. gnóze) a ľudskej telesnosti ako takej, čo sa môže prejavíť v prevrátenom vzťahu k telu, telesnosti, dejinnosti a stvoreniu vôbec na rovine morálnej?

Je metodologicky legitímne Kesslerove použitie starozákonnej antropológie (s. 56 – basar/soma; s. 62) na výklad zmŕtvychvstania, ktoré samotné je miestom zjavenia zakladajúcim antropológiu nového typu (ktorá zároveň autorizuje použitie dobovej – platónskej – filozofie pre jej teologický výklad)?

Na Kesslerom otvorenú tému vzkriesenia v smrti habilitant opäť logicky napája ďalšiu kristologickú úvahu – tentokrát od dogmatického teológa J. Ratzingera, čiže od autora, pre ktorého je polemika s tézou o vzkriesení v smrti fažisková. Autor ponúka precíznu syntézu Ratzingerovej argumentácie v prospech skutočnosti vzkriesenia a tým pádom aj reality tzv. medzistavu medzi smrťou a parúziou, obhajujúc opodstatnenosť, až nevyhnutnosť konceptu ľudskej duše a jej časovosti. Ratzingerovu teologickú argumentáciu motivovanú pastoračnými podnetmi (s. 79) – potrebou vyriešiť krízu cirkevného ohlasovania – autor práce syntetizuje slovami: „Popieraním duše a učením o vzkriesení v smrti sa teológia... zbavuje zrozumiteľnej reči... téza o vzkriesení v smrti zbavuje vzkriesenie materiálnej stránky a hovorí, že reálna matéria nemá účasť na procese dokonania... Keď ľudia ako jednotlivci vstupujú smrťou do úplného konca času, ostávajú dejiny ako také nenaplnené a mimo spásu“ (s. 78).

Od témy vzkriesenia v smrti následne autor prechádza k expozícii širšieho teologického myslenia J. Ratzingera týkajúceho sa tajomstva zmŕtvychvstania Krista ponúkajúc jeho teologickú interpretáciu, ktorá v syntetickej podobe môže znieť: „Majster sa nevrátil do normálneho ľudského života, ale vykročil do iného, nového života, do Božej šírky a odtiaľ sa ukazuje tým, ktorí sú jeho“ (s. 81). Celá expozícia Ratzingerovej teológie zmŕtvychvstania je zaujímavá aj s ohľadom na možné ohlasovanie, keďže podľa neho je práve zmŕtvychvstanie „podmienkou hlásania“ (s. 85). Kerygmaticky významné sú napríklad aj parametre veľkonočných skúseností ako tichosť, intenzita, radosť, dialektická štruktúra (s. 81-82); teológia bielej soboty ako zakúšanie Božieho mlčania, prevahy tmy aj kvalitatívnej premeny šeolu; objasnenie Ratzingerovho pneumatického realizmu (ako stredy medzi fyzicizmom a spiritualizmom), čo znamená, že „oslávená telesnosť nie je ani čisto duchovnou, ani hrubo materiálnou realitou“ (s. 88).

Keďže autor avizuje (s. 89) zameranie sa na neuralgické body Ratzingerovej teológie zmŕtvychvstania, ktoré však nie sú v texte explicitne pomenované, vyvstáva otázka, o ktoré neuralgické body ide. Súbežne s tým je namieste otázka ako narábať s teologickými názormi J. Ratzingera, ktoré sa stali neskôr súčasťou jeho riadneho magistéria?

Predstavenie posledného zo štvorice autorov – K. Bergera – ponúka po troch častiach striktné teologicko-špekulatívnej lektúry okrem duchovno-teologického osvieženia aj materiál vhodný pre priame ohlasovanie, neodkláňajúc sa pritom od hlavnej témy habilitácie – zmŕtvychvstania. Kapitola opäť ponúka hutnú a fundovanú syntézu Bergerovho exegetického výskumu zoradeného v postupnosti novozákonných spisov (Matúš, Marek, Lukáš, Ján, Skutky, 1. list Korinťanom). Cez Bergerov exegetický výklad príslušných novozákonných statí presvitajú tézy fundamentálno a dogmaticko-teologického významu, ktoré habilitant sumarizuje v časti „Systematizujúce pokusy o uchopenie veľkonočnej problematiky“. Za najdôležitejšiu výpoveď, ktorou Berger zásadne prispieva k polemike tvoriacej os habilitačnej práce (vzkriesenie v smrti/nehistorickosť vzkriesenia) je možné považovať nasledovné slová: „Vzkriesenie patrí do dejín, lebo sa odohralo v čase a priestore. Len tak je zrozumiteľné, že malo i dejinné následky a mohutné účinky ako napríklad život učeníkov vedúci až k mučeníckej smrti. Vzkriesenie má – podľa Klauza Bergera – telesný rozmer, ktorý sa prejavuje v prázdnom hrobe, ale určuje tiež identitu Vzkrieseného... jedná sa o udalosť, a nie len o myšlienku... je to tajomstvo, ktorého je možné sa dotknúť, lebo dotknuteľnosť je základným parametrom vyplývajúcim z inkarnácie a zároveň odlišujúcou známkou od doketizmu“ (s. 120). Zo šírky naznačených tém otvorených pre rozvinutie je za originálnu – pre svoju tematickú odlišnosť – možné považovať trinitárnu koncepciu dejín sv. Pavla s príslušnou témou finálneho „podrobenia sa“ Ježiša Otcovi: „Podrobenie ako úkon nezmeniteľnej synovskej vďačnosti vyjadruje Ježišovu identitu. Potom už môže byť Boh všetkým vo všetkom a preniknúť všetko svojou slávou, bez toho, aby veci a osoby v objatí Otca a Syna stratili svoju totožnosť. Všetko bude Božou žiarou premenené a stane sa krásnym.“ (s. 114)

Z daného tvrdenia vyvstáva otázka: Bolo by legitímne dať aktu Kristovho podrobenia sa Otcovi aj sviatostno-eucharistickú interpretáciu? Zvlášť ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že týmto aktom bude všetko premenené Božou žiarou?

Záver habilitačnej práce na spôsob fragmentu, ktorý reprodukuje celok, ponúka zhrnutie matérie obsiahnutej v 1.-4. kapitole, sledujúc fundamentálno-teologickú os spájajúcu štyroch zvolených autorov, predstavujúc pritom pozitíva i negatíva ich teologickej stavby.

Keďže Verweyen (a s ním v istom zmysle aj ostatní autori) formuluje svoje tézy v „snahe o priblíženie sa dnešnému človeku... aby boli zrozumiteľné pre súčasného západného človeka, ako mu náš autor rozumie“ (s. 122), natíska sa otázka akého človeka považuje Verweyen za typického súčasného západného človeka? Nejde len o hypotetický/teoretický antropologický konštrukt, do ktorého sa projektujú dopredu určené kvality, názory, či hodnoty? Otázku je možné rozšíriť aj na ostatných autorov, bádajúcich a píšucich rovnako s ohľadom na súčasného adresáta. Je možné predpokladať u „súčasného západného človeka“ nejakú mieru otvorenosti pre tému zmŕtvychvstania? Aký typ veľkonočnej metaforiky by v zmysle štyroch

teológov habilitant odporučil pre novoevanjelizčné kerygmatické ohlasovanie, aby nepredstavovala prekážku prístupu k veci, o ktorú ide? (s. 130)

Text habilitácie – hodný skorého publikovania v celosti – dosvedčuje komplexnosť teologicko-pedagogického profilu autora, predstavuje neodškriepiteľný prínos pre súčasnú teológiu v priestore presahujúcom hranice domáceho prostredia a zároveň znamená príslub jeho ďalšej originálnej vedeckej práce. Práca v plnej miere spĺňa podmienky pre udelenie vedecko-pedagogického titulu „docent“, ktorý po zodpovedaní vybraných otázok v diskusii, odporúčam autorovi práce udeliť.

doc. ThDr. Lubomír Hlad, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra